

रेणुर्वैश्वामित्रः। पवमानः सोमः। जगती, १० त्रिष्टुप्

त्रिरस्मै सप्त धेनवो दुदुहे सत्यामाशिरं पूर्व्ये व्योमनि।

चत्वार्यन्या भुवनानि निर्णिजे चारूणि चक्रे यदृतैरवर्धत ॥ ९.०७०.०१

अस्मै- एतस्मै सोमाय । त्रिः सप्त धेनवः- प्रभूताश्चित्किरणाः । सत्याम्- सत्याख्यम् । आशिरम्- पयः । पयो ज्ञानप्रतीकम् । सत्यज्ञानमित्याध्यात्मिके । पूर्व्ये- प्राचीने । व्योमनि- चित्ताकाशे । दुदुहे- दुहन्ति । यत्- यदा । ऋतैः- प्रकृतिनियतिमयजीवजलधाराभिर्हृद्गताभिः । अवर्धत- सोमो ववृधे तदा । अन्या- बाह्यानि । चत्वारि भुवनानि- चतसृषु दिक्षु स्थितानि जीवोदकानि च । निर्णिजे- शोधनाय । चारूणि- मधुराणि । चक्रे- अकरोत् ॥१॥

स भिक्षमाणो अमृतस्य चारुण उभे द्यावा काव्येना वि शश्रथे।

तेजिष्ठा अपो मंहना परि व्यत यदी देवस्य श्रवसा सदो विदुः ॥ ९.०७०.०२

चारुणः- सुन्दरम् । अमृतस्य- अमृतत्वम् । भिक्षमाणः- याचमानः । सः- असौ सोमः । काव्येन- विवेकदर्शनेन । उभे द्यावा- चित्ताकाशाच्चिदाकाशम् । वि शश्रथे- विश्लिष्टमकरोत् । यदि । देवस्य- सोमस्य । सदः- सदनम् । श्रवसा- श्रुत्या । विदुः- सन्तो जानन्ति । तर्हि । तेजिष्ठाः- तेजोयुक्ताः । अपः- मूलशक्तिधाराः । मंहना- स्वमाहात्म्येन । परि व्यत- सोमो मण्डयतु ॥२॥

ते अस्य सन्तु केतवोऽमृत्यवोऽदाभ्यासो जनुषी उभे अनु।

येभिर्नृम्णा च देव्या च पुनत आदिद्राजानं मनना अगृभ्णत ॥ ९.०७०.०३

अस्य- एतस्य सोमस्य । ते । अमृत्यवः- अमृताः । अदाभ्यासः- अहिंस्याः । केतवः- प्रज्ञाः । उभे
जनुषी- द्विपञ्चतुष्पज्जन्मनी । अनु- अनुसृत्य । सन्तु- भवन्तु । येभिः- याभिः प्रज्ञाभिः । देव्या-
दिव्यानि । नृम्णानि- मानुष्यानि । च । पुनत- प्रेरयति पुनाति वा । आत्- अनन्तरम् । इत्- एव ।
राजानम्- रज्जकं सोमम् । मननाः- अस्माकं चित्तस्थानि मननानि । अगृभ्णत- गृह्णन्ति ॥३॥

स मृज्यमानो दशभिः सुकर्मभिः प्र मध्यमासु मातृषु प्रमे सचा ।

व्रतानि पानो अमृतस्य चारुण उभे नृचक्षा अनु पश्यते विशौ ॥ ९.०७०.०४

सः- असौ । मृज्यमानः- शोधकः । दशभिः सुकर्मभिः- दशदिग्वर्तिनीभिरद्भिर्मूलशक्तिधाराभिरिति
भावः । प्रमे- प्रमातुम् । सचा- सहैव । मध्यमासु मातृषु- माध्यमिकेषु मादकेषु मार्गेषु । प्र-
प्रगच्छति । चारुणः- सुन्दरस्य । अमृतस्य- अमृतत्वस्य । व्रतानि- धर्मान् । पानः- रक्षन् । उभे
विशौ- देवान् मनुष्यांश्च । नृचक्षाः- नृणां द्रष्टा । अनु पश्यते- अनुपश्यति ॥४॥

स मर्मजान इन्द्रियाय धायस ओभे अन्ता रोदसी हर्षते हितः ।

वृषा शुष्मेण बाधते वि दुर्मतीरादेदिशानः शयहेव शुरुधः ॥ ९.०७०.०५

सः- असौ सोमः । मर्मजानः- शोधितः सन् । इन्द्रियाय धायसे- इन्द्रधारणाय । आ- मर्यादया ।
उभे रोदसी अन्तः- द्यावापृथिव्यन्तः । हितः- निहितः सन् । हर्षते- तुष्यति । शुरुधः- हिंसकान् ।
शयहेव- शरैर्हन्ता । आदेदिशानः- आहूय हन्ता । इव । वृषा- वर्षकः । दुर्मतीः-
स्वार्थैकपरचित्तवृत्तिः । शुष्मेण- स्वबलेन । वि बाधते- विनाशयति ॥५॥

स मातरा न ददृशान उस्त्रियो नानददेति मरुतामिव स्वनः ।

जानन्नृतं प्रथमं यत्स्वर्णरं प्रशस्तये कर्मवृणीत सुक्रतुः ॥ ९.०७०.०६

सः- असौ सोमः । मातरा- द्यावापृथिव्यौ । उस्त्रियो न- गाव इव । ददृशानः- पश्यन् । नानदत्-
अशब्दयत् । मरुतामिव- वायूनाम् । स्वनः- सन्नाद इव । एति- आगच्छति । स्वर्णरम्- दिव्यम् ।
प्रथमम्- मुख्यम् । ऋतम्- प्रकृतिनियतिभूतसत्यम् । जानन् । प्रशस्तये- मन्त्रस्तुतये । सुक्रतुः-
शोभनसङ्कल्पः सन् । कम्- आनन्दम् । अवृणीत- वृणोति ॥६॥

रुवति भीमो वृषभस्तविष्यया शृङ्गे शिशानो हरिणी विचक्षणः ।

आ योनिं सोमः सुकृतं नि षीदति गव्ययी त्वग्भवति निर्णिगव्ययी ॥ ९.०७०.०७

भीमः- शत्रुभयङ्करः । वृषभः- वर्षकः सोमः । रुवति- शब्दयति । तविष्यया- बलेच्छया । हरिणी-
हरितवर्णे । शृङ्गे । शिशानः- तीक्ष्णीकुर्वन् । विचक्षणः- विशेषद्रष्टा । सोमः- रसः । सुकृतम्-
शोभनकर्ममयम् । योनिम्- स्वसदनमृताख्यम् । आ- आभिमुख्येन । नि षीदति- उपविशति ।
अव्ययि- रक्षामयम् । गव्ययी- चिद्रश्मिसंपन्नम् । त्वक्- रूपं सोमप्रतीकम् । निर्णिक्- शोधकम् ।
भवति ॥७॥

शुचिः पुनानस्तन्वमरेपसमव्ये हरिन्यधाविष्ट सानवि ।

जुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे त्रिधातु मधु क्रियते सुकर्मभिः ॥ ९.०७०.०८

शुचिः- शुद्धः । पुनानः- पूयमानः । अव्ये- रक्षाशक्तियुक्ते । सानवि- उत्कृष्टप्रदेशे । अरेपसम्-
निश्चले । रिपि गतौ । तन्वम्- रूपे प्रतीके । हरिः- आकर्षकः । न्यधाविष्ट- निधीयते । मित्राय-
स्नेहाधिदैवताय । वरुणाय- ऋताधिदैवताय । वायवे- प्राणाधिदैवताय । जुष्टः- सेवितः । सुकर्मभिः-
शोभनकर्मभिः । त्रिधातु- त्रिसन्धानम् । मधु । क्रियते ॥८॥

पर्वस्व सोम देववीतये वृषेन्द्रस्य हार्दिं सोमधानमा विश ।

पुरा नो बाधादुरितातिं पारय क्षेत्रविद्धि दिश आहां विपृच्छते ॥ ९.०७०.०९

सोम- रस । देववीतये- दिव्यानुभूतये । वृषा- वर्षकः सन् । पवस्व- क्षर । इन्द्रस्य- परमेश्वरस्य ।
हार्दि- हार्दम् । सोमधानम्- भाजनं प्रतीकम् । आ विश- प्रविश । नः- अस्माकम् । पुरा-
पुरातनकालादेव । बाधात्- बाधकात् । दुरितात्- अघात् । अति पारय । क्षेत्रवित्- स्थानं यो जानाति
स एव । विपृच्छते- पृच्छकाय । दिशः । आह- ब्रवीति । हि- खलु ॥९॥

हितो न सप्तिरभि वाजमर्षेन्द्रस्येन्दो जठरमा पवस्व ।

नावा न सिन्धुमति पर्षि विद्वाञ्छूरो न युध्यन्नव नो निदः स्पः ॥ ९.०७०.१०

हितः- अस्माकं मङ्गलः सन् । न सप्तिः- अश्व इव । वाजम्- शोभनगतिम् । अभ्यर्ष- अभिगच्छ ।
इन्दो- क्लेदनशील । इन्द्रस्य- परमेश्वरस्य । जठरम्- हृदयं प्रति । आ पवस्व- क्षर । सीदन् वनस्य
जठरे पुनानः, भीमस्य वृष्णो जठरादभिश्चसो दिवे दिवे सहुरिः स्तन्नबाधित इत्यादिषु मन्त्रेषु
जठरशब्दस्य मध्यभाग इति लक्षणया सारः स्वरूपं हृदयमिति वार्थः । हूयमानः- अस्माभिराहूतः ।
विद्वान्- ज्ञानी सन् । नावा- नौकया । सिन्धुं न- अर्णवमिव । अति पर्षि- तारय । शूरो न- सैनिक
इव । युध्यन् । अव- रक्ष । नः- अस्माकम् । निदः- निन्दकान् । स्पः- जहि । स्पृ हिंसायाम् ॥१०॥